

שניים אדוקין בטלית / ז.

תוכן:

פתיחה

מחלוקת תוס' והרמב"ם

תירוצים לשיטת הרמב"ם

הילך ושניים אדוקין

הקשיים בשיטת התוס' ותירוציהם

סיכום

פתיחה

אומרת הגמרא (ז):

"תני רב תחליפא בר מערבא קמי דר' אבהו שניים אדוקין בטלית, זה נוטל עד מקום שידו מגעת וזה נוטל עד מקום שידו מגעת והשאר חולקין בשווה. מחוי ר' אבהו ובשבעה".

אח"כ שואלת הגמרא: אם כן דין המשנה שחולקין את כל הטלית בשווה בשבועה היכי משכחת לה? ומתרת בתפיסי בכרכשתא. ואומרת הגמרא שמוכח מפה שבקניין סודר ברגע שתופס בסודר בחלק של שלוש על שלוש קנה וחל הקניין. ואף שלא הגביה כל הטלית ועדיין היא מוחזקת גם בידו של השני. נשאלת השאלה על מה אמר ר' אבהו 'ובשבעה'? האם דברי רבי אבהו 'ובשבעה' קאי על כל דברי רב תחליפא, דהיינו שיש להשבע גם על החלק שידו מגעת, או שדבריו קאי על הסיפא "והשאר חולקין בשווה" שעל חלק זה יש להשבע?

תוס' (ד"ה מחוי ר' אבהו) מביא גרסה הגורסת 'השאר בשבעה', ודוחה גרסה זו ואומר שצריך לגרוס בלי המילה 'והשאר'. שהרי ודאי שנשבע גם על מה שאדוק בה, שכן השבועה נתקנה כדי שלא יהא אדם הולך ותוקף בטליתו של חברו, וחשש זה שייך גם במה שאדוקין. אולם מדברי הרמב"ם (טוען ונטען ט, ט) נראה שגרס כגרסה אותה דחה תוס', כיוון שכתב שנשבעין על השאר ועל מה שאדוקין נשבעין רק מכת גלגול שבועה מכוח השבועה על השאר.

אף שסו"ס גם לשיטת הרמב"ם נשבעים על מה שאדוקין (בגלגול) עדיין נראה שיש נפק"מ במקרה שאדוקין בכל הטלית, ואין חלק של "שאר". לפי התוס' יישבעו על מה שנוטלין שכן על כך נתקנה התקנה. ולפי הרמב"ם כיוון שאין שבועה על "השאר" אין מכת מה לגלגל שבועה על מה שאדוקין וייטלו בלי שבועה. ובאמת דברי הרמב"ם צריכים ביאור, מדוע התקנה ש"לא יהא אדם הולך ותוקף בטליתו של חברו" לא שייכת גם במה שאדוקין?

עוד הקשו עליו הרא"ש והרשב"א וראשונים נוספים שלפי דבריו לא מובן מה ר' אבהו בא לחדש, שכן ודאי שעל השאר נשבעין, כמו במשנתנו ששניים או חזין וכל אחד נשבע על חצי וחולקין. בשלמא לפי תוס' מחדש ר' אבהו שיש שבועה גם על מה שאדוקין אף שהיה מקום לראות אותו יותר מוחזק ויותר שייך לחלק זה של הבגד, ועל מקרה זה המשנה לא דברה אלא כל מה שדברה המשנה זה על מקרה שתופסין בקצוות הטלית - בכרכשתא, ולכן יש בזה חידוש.

תירוצים לשיטת הרמב"ם

על הקושיה הראשונה, כיצד לא משביעין אותו על מה שאדוקין הרי ייתכן שתקף, עונה הנחלת דוד שמאחר

וסו"ס נשבעין על השאר ומכח זה מגלגלין עליו שבועה גם על מה שאדוקין, ממילא נפתרה הבעיה והחשש שמא תקפה מחבירו (ורק במקרה שאדוקין בכל הטלית בלי שיש רווח ביניהם יוצא לפי הרמב"ם שלא תהיה שבועה ולא נפתר החשש. אך מקרה זה מאד לא שכיח ולכן לא תקנו בו שבועה). אך לא זכינו להבין דבריו, שכן סוף סוף החשש שייך גם במה שאדוקין ומדוע לא תקנו את תקנת השבועה גם בזה ולא יהיה צורך בגלגול שבועה. סו"ס גם הגלגול הוא מכח שבועת התקנה, ולכן נביא הסברים נוספים.

א. הנימוקי יוסף (ג: מדפי הרי"ף ד"ה מחו"י) כותב בטעמו של הרמב"ם שמה שאדוקין כמאי דפסיק דמי ולא נתקנה שבועה בזה. נראה שכוונתו שאין בזה ספק והרי זה כדבר שמוחזק תחת ידו. ויותר מפורש כן בתו"ט (פ"א מ"א) שכתב שבמה שאדוק הוא כמו מוחזק לבדו ובדבר שמוחזק לבדו לא תקנו שבועה (עד שתקנו שבועת היסט, וזה נעשה רק בדורות מאוחרים יותר). נראה שכוונתו שאין כאן שבועה כיוון שחזקה מה שתחת ידו של אדם שלו, שבפשטות עניינה הוא מעין לא שבקת חיי לכל ברייה - דרך התנהלות חיים נורמלית שמה שברשותו של אדם שלו ואין כל אדם יכול לבוא אתם ולטעון עליו בעלות.

לפי זה נראה לומר¹ שנחלקו תוס' והרמב"ם האם התקנה מתייחסת למציאות או למציאות ההלכתית. הרמב"ם סובר שכיוון שבהגדרה ההלכתית זה מוגדר כתחת רשותו ובחזקתו, המע"ה ואין לתקן שמא יהא הולך ותוקף. אך תוס' סובר שכן תקנו להשיעו כיוון שסו"ס מוחזקות בטלית אינה מוחזקות רגילה וקיים בה החשש 'שמא תקף בטליתו של חבירו', ולא שנא אם תופס בכרכשתא או אדוק בטלית עצמה.

ב. נראה לומר² שנחלקו האם השבועה נתקנה לשם החלוקה, או שבלא קשר לחלוקה, נתקנה השבועה מעצם החשש שמא יהא הולך ותוקף וכדי לפתור אותו. לדעת הרמב"ם השבועה נתקנה לשם החלוקה. ודאי שגם לשיטתו סיבת השבועה היא שמא יהא הולך ותוקף, אך לא נתקנה בגלל החשש אלא כדי שנוכל לחלק. לכן במה שאדוקין, שכמאן דפסיק דמי וכבר נמצא בתוך רשותו, לא תקנו שבועה כיוון שלא נדרשו כאן לחלוקה. כל אחד נוטל החלק שקנוי לו. לדעת תוס' לעומת זאת כל עניין השבועה הוא מפני החשש. לכן כל מקום שיש חשש נתקנה לו השבועה. גם במציאות זו של אדוקין ישנו החשש ולכן יישבעו גם על חלק זה.

וכך ביאר ר' איסר זלמן מלצר באבן האזל (טוען ונטען ט, ט ס"ז) ותלה עניין זה במחלוקת בין הרמב"ם לתוס' האם החלוקה היא דווקא מכח שאוחזין או לא. תוס' (ב. ד"ה יחלוק) כותב שאוחזין שאני, וזו הסיבה שחולקין. ממילא לשיטתו נראה שהשבועה קשורה לזה שתפוסים ואוחזין - כיוון שתפוסים חוששים שתקפה מיד השני. לדעת הרמב"ם לעומתו, גם במקרה שלא אוחזין כגון שניים יושבין בצד ערימת חיטים חולקין, וגם שם תקנו שבועה אף שאין חשש תקיפה. לכן לפי הרמב"ם צריך לומר שהשבועה היא מצד עצם דין חלוקה שהוא המצריך שבועה, שעניינה הוא שמא יהא הולך ותוקף. לכן באדוקין שאין צורך בחלוקה לא יישבע לפי הרמב"ם. אך לתוס' יישבע כיוון שהחשש עוד קיים.

בחידושי ר' ראובן (ס"ו אות א-ב) מבאר יותר את הנקודה שלפי הרמב"ם עצם החלוקה מצריכה שבועה. הרי"ף בכללי שבועות כותב שכל שבועה דרבנן היא שבועת הנוטלים. ונצרכת השבועה כיוון שהוא נוטל. ממילא במקום שאדוקין והוא מוחזק בזה ואין הוא נוטל מחבירו, לא הצריכו שבועה.

ג. חשבנו לתרץ שהרמב"ם בכלל סובר שהשבועה היא לא מחמת התקנה של ר' יוחנן או אביי אלא שבועה זו מן הדין היא, כיוון שסובר כרבנן דסומכוס (ב:). לשם כך עלינו לחזור לסוגייה שם ולבארה.

הגמרא אומרת לימא מתניתין דלא כסומכוס, שכן סומכוס סובר שחולקין בלא שבועה. שואלת הגמרא אלא מאי רבנן? הא אמרי המע"ה! ניתן להבין את שאלת הגמרא בשתי צורות. או המע"ה ולכן כאן ששניהם מוחזקין,

¹ נתנאל ורטהיימר נ"י.

² חיים וידר נ"י.

אף אחד לא יכול ליטול בלי ראייה כיוון שבא להוציא מחבירו והדין צריך להיות יהא מונח עד שיבוא אליהו ולא יחלוקו בשבועה. אפשרות שנייה: המע"ה ולכן כאן שכל אחד מוחזק בחצי, השני לא יכול לעכב עליו ליטלה כל עוד לא מביא ראייה ולכן יחלוקו בלי שבועה. ולכן אין המשנה מסתדרת לשיטת חכמים שכן הצריכה שבועה עם החלוקה.

דבר זה תלוי כיצד אנו תופסים את המוחזקות של השניים או חזין בכרכשתא. ניתן להבין שכל אחד מוחזק בודאי בחצי - אנו סהדי להאי וכו', וניתן להבין שכל אחד מוחזק בכל הטלית מספק. אם כל אחד מוחזק בחצי לכאורה יחלוקו בלי שבועה. ואם כל אחד מוחזק בכולה מספק לכאורה היה הדין יהא מונח.

הרשב"א מבאר שבשאלת הגמרא סברנו שכל אחד מוחזק בחצי ולכן יחלוקו בלי שבועה, ומתרצת הגמרא שזה כן מסתדר לרבנן, כיוון שבאמת מוחזק כל אחד בכולה מספק. דווקא כשיש רק אחד מוחזק לבדו ייטלנה בלי שבועה. אך כאן ששניהם מוחזקין, כיוון שבא להוציא מחבירו במידה מסוימת, עליו להישבע על כל פנים גם אם אין לו ראייה. מעין תחליף לראיה. וכמו שאומר רש"י: "לא מפקינן ממונא בכדי". לפי זה באמת ניתן להבין שרובנו דסומכוס השבועה במשנה היא לא מפני התקנה. ורק לשיטת סומכוס אומרת הגמרא שכדי שיסתדר עם המשנה צריך לומר את תקנת ר' יוחנן.

לפי זה נוכל לומר שכן סובר הרמב"ם למסקנה, שהשבועה היא מן הדין וכיוון שמוחזקים כל אחד בכל הטלית מספק. אך במה שאדוקין מוחזק כל אחד מהם באופן ודאי ולכן ייטלוהו בלא שבועה.

וזה יכול גם לענות מדוע יש חידוש במה שנשבעין על השאר, שכן כל סיבת השבועה היא שמוחזקין מספק ופה שאדוקין ומוחזקין באופן ודאי הייתי חושב שגם שאינם אדוקין מוחזקין בודאי כל אחד בחצי. קמ"ל שבשאר מוחזקותם היא כאוחזין בכרכשתא שמוחזקין רק מספק ועל כן צריכים להישבע על זה.

אלא שהסבר זה לא ייתכן כלל כיוון שהרמב"ם בעצמו כותב בדין של שניים או חזין (טוען ונטען ט, ז) שהשבועה נתקנה מפני החשש שמא יהא הולך ותוקף בטליתו של חבירו, כר' יוחנן. וגם לא ניתן לומר שהרמב"ם כתב כן כי פסק כסומכוס, שלשיטתו הגמרא אמרה בודאי שהשבועה היא שבועת התקנה, אך הגמרא שלנו בדף ז היא אליבא דרבנן, משום שלשם כך נצטרך לומר שהרמב"ם סובר כסומכוס, וזה לא ייתכן כיוון שבמקומות אחרים פסק המע"ה כרבנן החולקים על סומכוס.

לכן עלינו להסתפק בהסברים הקודמים שהבאנו.

על הקושיה השנייה, מה חידש ר' אבהו אליבא דהרמב"ם, מתרץ הנחלת דוד שבאמת עיקר מה שבא ר' אבהו לומר הוא לא שנשבעין על השאר אלא שנשבעין דווקא על השאר. והחידוש הוא בזה שבמה שאדוקין לא צריכים להישבע. ואל תתמה מדוע לא אמר ר' אבהו את עיקר חידושו בצורה מפורשת: על מה שאדוקין לא נשבעין, משום שר' אבהו אומר לרב תחליפא להכניס מילה זו בברייתא. ויותר קצר לומר כך בברייתא וממילא תבין שעל מה שאדוקין לא נשבעין. ועוד שדרך התנא להשיענו בדרך אגב גם דינים ידועים מהמשניות.

הילך ושניים אדוקין

לעיל בסוגיית הילך (ד). אומרת הגמרא תנא תונא מהמשנה ראייה לר' חייא, שהרי כיוון שאנו סהדי להאי ואנו סהדי להאי הוי כהילך ואפע"כ נשבעין, ואומר רב ששת לא קשה לשיטתי, שכן השבועה במשנה היא בכלל מתקנת חכמים שלא יהא כל אחד הולך ותוקף ולא שבועה דאורייתא של מודה במקצת. מקשה ר' חייא - מילא לשיטתי רבנן תקון כעין דאורייתא. וכיוון שבהילך ישנה שבועה מהתורה שייך לתקן גם כאן. אך לשיטתך רב ששת לא היו יכולים לתקן כאן.

הרשב"א מבאר שהראיה מהמשנה היא לא ישירה שכן לא מדובר שם על מודה במקצת והילך, אלא מסביר הרשב"א שהמחלוקת בין רב ששת לר' חייא היא בעצם האם דבר שעומד להיעשות רואים אותו כעשוי - לפי

ר' חייא כשהנתבע אומר הילך וכבר מוכן לשלם, לא רואים כאילו זה כבר נעשה וכבר שילם ולכן הוא ככל מודה במקצת. רב ששת מחדש שרואים כאילו כבר שילם ולכן אין כאן הודאה במקצת ופטור, וע"ז מביא ראיה ר' חייא מהמשנה שלא רואים דבר העומד להיעשות כאילו הוא כבר עשוי, שכן אף שאנן סהדי שחצי שלו ואנן סהדי שחצי שלו, לא רואים אותה כמחולקת כבר אלא משביעים אותם. אם היינו רואים אותה כמחולקת כבר לא היה צורך בשבועה. רב ששת מתרץ ששבועת המשנה היא תקנת חכמים.

על מה שאומר לו ר' חייא כעין דאורייתא תקון אומר הרשב"א שרב ששת יענה לו שפה סו"ס הם עדיין אוחזין ומתעצמין בה. ולכן אף שאנו רואים אותה כמחולקת כבר אי אפשר לפוטרו בלא שבועה, מפני התקנה. ממשיך הרשב"א ואומר שיש ראיה לרב ששת מסוגייתנו. בשניים אדוקין אומרת הברייתא, לפי גרסת התוס', שנשבעין על הכל. לפי ר' חייא אין מקום להישבע על מה שאדוקין שכן סובר ר' חייא שלמרות שהשבועה היא תקנת חכמים שלא יהא כל אחד הולך ותוקף, אם זה כמחולק ועומד לא משביעין, והרי כאן אין עוררין שמה שאדוקין כבר קנוי לו וכמחולק ועומד. אך לרב ששת ינחא, שאף כשמחולק ועומד כל עוד שניהם מתעצמין בה שייך להשביע מפני התקנה. אמנם אומר הרשב"א שכל זה דווקא לשיטת התוס', אך לרמב"ם לא קשה על ר' חייא, כיוון שבאמת על מה שאדוקין לא אמורים להישבע ונשבע רק מכח גלגול. אולי זה גם סברא לומר למה לא נשבעין לפי הרמב"ם על אף החשש שלא יהא כל אחד הולך ותוקף, כיוון שמחולק ועומד לא שייך לתקן על אף טעם התקנה (אמנם גם זה לכאורה מבואר רק על פי ההסברים המובאים לעיל לשיטת הרמב"ם).

הקשיים בשיטת התוס' ותירוצייהם

התוס' ביאר שהשבועה היא על כל הטלית וגם על מה שאדוקין כיוון שגם שם שייך החשש שמא יהא הולך ותוקף טליתו של חבירו. הקושי בזה הוא שהגמרא לומדת מפה שקניין סודר לא צריך משיכה או הגבהה ומספיק שהקונה אוחז בחלק של שלוש על שלוש בבגד, קנאו והקניין חל אף שזה עוד מוחזק גם ביד השני. לפי הרמב"ם מאד מובן מניין למדנו דבר זה, הרי מה שאדוקין אנו מחשיבים ממש כשלו ואף לא צריך להישבע עליו. לכן מוכח מפה שמה שאדוק בו נקנה לו. אך לתוס' קצת קשה, הרי גם מה שאדוקין נוטלין בשבועה, אם כן נראה שזה לא לגמרי שלו ומניין למדה הגמרא שקונה בעצם אחיזתו?

תוס' מיד עונה על שאלה זו וכותב שמעצם זה שמקבל יותר מחצי בטלית מוכח שקנאו למה שבידו. וזה שנשבע עליו אין זה כי זה לא שלו אלא זו שבועה חיצונית, מחמת התקנה שלא יהא כל אחד הולך ותוקף. אך אין היא מעידה שאנו פחות מחזיקים חלק זה כשייך לו.

הש"ך (קלח, ג, סק"ה) מביא קושיה של התורת חיים על התוס'. הגמרא שואלת דין המשנה שחולקים הכל בשבועה היכי משכחת לה? ומתמצת בתפיסי בכרכשתא. שואל התורת חיים, לשיטת תוס' לכאורה יכלה הגמרא לתרץ תירוץ יותר פשוט, שאמנם אדוקין בטלית עצמה אך מדובר כשאדוקין בשווה ולכן חולקין את כולה ע"י שבועה. לפי הרמב"ם מובן שלא ניתן היה לתרץ כן מאחר והמשנה אומרת שיישבעו על כל החצי. ואילו באדוקין אומר הרמב"ם שלא נשבעין ואם כן במצב הזה לא תהיה שבועה.

ודחה הש"ך קושייתו וכתב שאי אפשר להעמיד את המשנה במציאות זו שאדוקין בכל הטלית, כל אחד בחצי ממש. כיוון שאם כן דין המשנה כאשר אחד טוען כולה שלי והשני טוען חצייה שלי מדובר גם כן כשאדוקין, זה בשלושה רבעים וזה ברבע. ואם כך היה הדין שיחלקו בצורה זו אף אם שניהם היו טוענים כולה שלי, ואף אם זה שאוחז שלושה רבעים היה טוען שלושה רבעים ואוחז הרבע היה טוען יותר – כולה שלי, היה הוא נוטל רביע והטוען שלושה רבעים שלושה רבעים.

אך בנתיבות המשפט כתב שלא הבין הש"ך את קושיית התורת חיים, שכוונתו היתה להקשות מדוע לא מתמצת

הגמרא שאדוקין באופן שווה בחלק מהטלית. למשל שכל אחד אדוק בטפח והשאר ביניהם, שלפי התוס' חולקין הכל בשווה בשבועה, כדין המשנה. ועל זה לא תירץ הש"ך דבר ונשארה הקושיה בעינה. הנחלת דוד מתרץ (וכעין זה כתב גם הש"ך בעצמו) שהמשנה ודאי לא מדברת במקרה שאדוקין אלא דווקא בתפיסי בכרכשתא. שאם לא כן היתה צריכה המשנה לכתוב דין זה שמה שאדוקין נוטלין והשאר חולקין, אף שפה חולקין הכל בשווה. שכן ישנם הרבה מצבים שאחזיתן אינה שווה והיה צריך להשמיענו מה הדין במקרה זה. ורק אם נעמיד שתפיסי בכרכשתא, שלא מדובר כלל באדוקין מובן מדוע המשנה לא התייחסה כלל לדין חלוקה של אדוקין, כיוון שעוסקת במקרה אחר לגמרי.

סיכום

כאשר שניים אדוקין בטלית, נוטלים מה שאדוקין והשאר חולקין בשבועה. נחלקו הרמב"ם והתוס' האם נשבעים גם על מה שאדוקין או רק על השאר. לדעת הרמב"ם נשבעין על השאר, ומה שאדוקין נשבעים רק מכח גלגול שבועה מהשבועה על השאר. לדעת תוס' גם על מה שאדוקין נשבעים כיוון שגם בזה שייך החשש שלא יהא כל אחד הולך ותוקף טליתו של חברו. קשה אם כן על הרמב"ם מדוע לא נשבעין על מה שאדוקין הרי גם בזה שייך החשש לכאורה. עוד קשה לשיטתו מה חידש ר' אבהו באומרו והשאר בשבועה, הרי דין זה כבר ידוע לנו מהמשנה. הבאנו כמה הסברים לבאר מדוע להרמב"ם לא שייכת שבועת התקנה במה שאדוקין: (א) כיוון שהלכתית מה שאדוק בו ותחת ידו חזקה שהוא שלו, אין לנו לתקן ולחשוש שמא תקפו. לעומת תוס' שמתייחס למציאות אשר לפיה ייתכן גם במקרה זה שתקפה מידו כמו באחזין בכרכשתא.

(ב) לדעת הרמב"ם השבועה אמנם באה מחמת התקנה שלא יהא הולך ותוקף, אך היא נצרכת בשביל החלוקה. במקום שאין חלוקה אלא נוטל כיוון שהוא מוחזק לא נצרכת השבועה אף שהחשש קיים, לבדו הוא לא מספיק להצריך שבועה. תוס' לעומתו סובר שהשבועה נובעת מעצם החשש ולשם התקנה שלא יהא הולך ותוקף ולכן נתקנה לכל מקום בו קיים החשש.

(ג) הרמב"ם סובר שהשבועה היא שבועת התקנה רק אליבא דסומכוס, אך לפי רבנן הגמרא (ב:) הסבירה שהשבועה נצרכת מצד עצם החלוקה, שאין מוציאים ממונא בכדי. כל אחד מהם מוחזק בכל הטלית מספק ולכן לא אמרינן המע"ה אלא כל אחד ייטול חצי. אך כיוון שלא מפקינן ממונא בכדי נצרך להישבע לרצות את חברו. בחלק שאדוקין מוחזק כל אחד באופן ודאי ולכן לא צריך להישבע עליו. הסבר זה נדחה מכל וכל כיוון שהרמב"ם בעצמו כותב שהשבועה היא שבועת התקנה שלא יהא כל אחד הולך ותוקף טליתו של חברו. ראינו את שיטת הרשב"א לעיל בסוגיית הילך שכותב שלפי תוס' בסוגייתנו קשה על שיטת ר' חייא מהדין של שניים אדוקין. אך לפי הרמב"ם לא קשה על ר' חייא וניתן לראות בזה חיזוק וראיה לשיטת הרמב"ם. על הקושיה השנייה, מה החידוש בדברי ר' אבהו ראינו את תירוץ הנחלת דוד שר' אבהו חידש שנשבעים דווקא על השאר אך על מה שאדוקין לא נשבעים.

ביררנו את הקשיים שישנם בשיטת התוס' ותירוצייהם.

(א) קשה מה הראיה שהגמרא רואה מדין שניים אדוקין לקניין סודר. עם קושי זה תוס' בעצמו מתמודד ואומר שהשבועה היא תקנה חיצונית שמא יהא הולך ותוקף ולכן מעצם זה שנוטל יותר מחצי ע"י שאודק בה, יש ראיה שקונה מה שאדוק בידו.

(ב) לשיטתו יכלה הגמרא לתרץ בפשטות שהמשנה מדברת במקרה שאדוקין בשווה, ומדוע לא תירצה כן? תירץ הנחל"ד שלא שייך לומר זאת כיוון שאם המשנה מדברת במציאות של אדוקין היה לה להשמיענו גם את הדין של זה נוטל עד מקום שידו מגעת. רק אם נעמיד את המשנה במקרה שלא אדוקין כלל מובן מדוע לא התייחסה בעצמה לדין זה ולכן העדיפה הגמרא לתרץ שמדובר בתפיסי בכרכשתא.